

ARAŞTIRMA MAKALESİ

TÜRKİYE'DE ÜCRETLER ÜZERİNDEKİ BİREYSEL VERGİ YÜKÜ

INDIVIDUAL TAX BURDEN ON WAGES IN TURKEY

Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖZEVİN*

ÖZ

Vergi yükü en geniş tanımıyla gelirin ne kadarının vergi olarak ödendiğini ifade eder. Çalışmanın amacı farklı gelir seviyelerindeki ücretlilerin bireysel vergi yükünü tüm vergi ve benzeri mali yükümlülükleri kapsayacak şekilde hesaplamaktır. Bunun için bir ücretlinin ödemek zorunda olduğu 39 farklı vergi ve benzeri mali yükümlülük tespit edilmiş, bu yükümlülükler ödenecek tutarlar 2018 yılı güncel oran ve tarifeleri üzerinden hesaplanarak bireysel vergi yüküne ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de asgari ücretli (düşük gelir seviyesi), yoksulluk sınırında geliri olan ücretli (orta gelir seviyesi) ve tavan ücret düzeyinde geliri olan ücretli (yüksek gelir seviyesi) olarak belirlenen üç farklı gelir düzeyi üzerinden bireysel vergi yükü hesaplanmıştır. Bu sıraya göre ücretlilerin net gelirlerinin %44, %54 ve %62'sini vergi olarak ödedikleri tespit edilmiştir. Bireysel vergi ve benzeri ödemelerin içinde, doğrudan vergilerin payı %61, dolaylı vergilerin payı ise %39 düzeyindedir. Türkiye'nin genel olarak vergi gelirlerinin dağılımı ise Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerine göre dolaylı vergiler lehine %67-33'tür. Bu dağılımın, çalışma sonucunun tersi yönde olması, vergi kayıp ve kaçakları nedeniyle vergilendirmede adalet ilkesinin sağlanamadığına işaret olabilir.

Anahtar Sözcükler: Vergi Yükü, Bireysel Vergi Yükü, Dolaylı-Dolaysız Vergiler

ABSTRACT

The tax burden, in its broadest definition, refers to how much of the income is paid for taxes. The aim of the study is to calculate the individual tax burden of wage earners at different income levels by cover all tax and similar financial liabilities. For this purpose, 39 types of taxes and similar payments that a wageman has to pay, have been determined and the amounts paid to these

* Abant İzzet Baysal Ün., Gerede MYO, onurozevin@ibu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1347-5027>

liabilities have been calculated on the current rates and tariffs of 2018, to reach the individual tax burden. As a result, calculated individual tax burden through three different income levels in Turkey; determined as the minimum wage (low-income) the poverty threshold (median-income) and the ceiling wage level (high-income). Founded that ordinaly, 44%, 54% and 62% of the net income paid for tax by wage earners. Among individual taxes and similar payments, the share of direct taxes is 61% and the indirect taxes is 39%. According to data from the finance ministry Turkey's overall distribution of tax revenues in favor of indirect taxes is %67-33. This opposite direction of distribution may indicate that that the principle of justice cannot be achieved in taxation due to tax evasion.

Keywords: Tax Burden, Individual Tax Burden, Indirect-Direct Taxes

1.GİRİŞ

Devletlerin en büyük gelir kaynağı, vatandaşların ise ciddi bir gider kalemi olan vergiler hemen her ülkede vardır. Vergi, kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılan ve karşılıksız olan zorunlu bir ödemedir. Karşılıksız olması, yani ödeyene devletin herhangi bir özel fayda sağlamaması verginin bir yük olarak algılanmasına yol açmaktadır (Pehlivan,2009: 159).

Devletin, herkese egemenlik hakkına dayanarak yüklediği mali bir yükümlülük olan verginin alınmasındaki temel amaç devlet harcamalarını finanse etmektir. Ancak verginin amacı kamu finansmanı ile sınırlı değildir, vergi aynı zamanda maliye politikası aracı olarak; gelirin yeniden dağılımı, ekonomik istikrarın sağlanması, tasarruf ve yatırımlara yönelik politikaların uygulanması yoluyla iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi gibi amaçlara da hizmet edebilmektedir (İnaltong,2012:16).

Verginin anayasal bir ödev olmasının yanı sıra, vergi ödeyenlerin hakları da anayasaya ile güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın "Vergi Ödevi" başlığı altındaki 73. maddesinde "Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün dengeli ve adaletli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır." hükümlerine yer verilmiştir. Maddenin devamında yer alan "Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır." ifadesi verginin yanında benzer mali yükümlüklerden bahsetmektedir ki bahse konu benzer mali yükümlülükler vergi sistemini –tarihsel süreçte birçok sadeleştirme yapılmasına rağmen- karmaşık bir hale sokmaktadır.

Türkiye’de vergilerin yüksek ve fazla olmasından şikâyet edilmesi çokça karşılaşılan bir durumdur. Verginin miktarı ve oranları yanında hissedilen yükü de oldukça önemli bir konudur. Türkiye’de vergi sisteminin karmaşıklığı ve çok sayıda vergi ve vergi benzeri yükümlülüklerin bulunması, diğer yandan harcama vergilerin çoğunlukla fiyatın içine gizlenmiş olması gibi nedenlerle, neye ne kadar vergi ödendiğinin tespit edilmesi kolay olmamaktadır. Çalışmamızın amacı pratikte bir kişinin gelirinin ne kadarını vergi olarak ödediğinin tespit edilmesidir.

Çalışmamız altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın genel çerçevesi verildikten sonra ikinci bölümde konuyla ilgili yapılmış çalışmalara kısaca değinilmiştir. Üçüncü bölümde vergi yükü kavramı teorik olarak incelenmiştir. Sonraki bölüm çalışmanın verileri ve yöntemine dair açıklamaların yer aldığı yöntem bölümüdür. Bulgular bölümünde çalışma sonucunda elde edilen bulgular tablo ve açıklamalarla verilmiştir. Sonuç bölümünde ise yapılan analiz ve hesaplamalardan elde edilen sonuçlar tartışılmış ve bu sonuçların yorumlanmasına çalışılmıştır.

Çalışmamız aşağıdaki yönleriyle özgün bir çalışmadır ve literatüre katkı sunması beklenmektedir. Vergi literatüründe vergi yükü konusuna ait birçok tanım ve alt kavram yer almaktadır. Teorik çalışmalar oldukça fazla olmasına rağmen, Türkiye’de bireysel vergi yükünün fiili olarak hesaplandığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun nedeni hesaplamanın yapılabilmesinde gerekli verilerin kısıtlı ve belirlenmesinin zor olmasıdır. Bu rağmen fiili duruma en yakın hesaplamanın yapılabilmesi bireysel vergi yükü ve vergilerin niteliğinin araştırılması için önemli bulgular sunmaktadır. Son olarak bireysel vergi yükü dağılımları ile ülke vergi gelirlerinin dağılımı arasında bir bağıntı olabileceği ve bu bağıntının vergilendirmedeki kayıp kaçak oranı hakkında bilgi verebileceği öne sürülmektedir.

2.LİTERATÜR

Maliye literatüründe, vergi yükünün ölçülmesinin çok güç veya imkânsız olarak nitelendirilmesi, araştırmacıların bu konulara ilgilerini uzak tutan nedenlerin başında gelmektedir (Demir,2013:2). Literatürde vergi yükü kavramını konu alan birçok çalışma olmakla birlikte, bireysel vergi yükünü gerçek rakam ve oranlar üzerinden tüm vergi ve benzeri mali yükümlülükleri de kapsayacak şekilde hesaplayan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çalışmamızın amacıyla en yakın örtüşen çalışma, Zenginobuz vd. tarafından 2006 yılında yapılmış çalışmadır. Bu çalışmada 2003 yılı Hane halkı

Bütçe Anketi verilerini baz alarak değişik tüketici gruplarının kendilerine özgü tüketim sepetleri üzerinden toplam ne kadar dolaylı vergi ödedikleri hesaplanmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenmiştir. Geliri en yüksek 1. %5'lik gelir dilimine girenler harcamalarının %18,4'ünü vergi olarak verirken, orta ve dar gelirli harcadıklarının %26,7'sini tüketim vergisi olarak ödemektedir. Türkiye genelinde, en fakir %20'lik gelir dilimine giren hanelerin tüketimleri üzerindeki vergi hane gelirinin %22,9'u iken, en yüksek 1. %20'lik gelir dilimindeki haneler için bu oran %6,6 eksiği ile %16,3' olarak bulunmuştur. En yüksek %5'lik gelir dilimindeki hanelere bakıldığında ise aynı oranın en fakirlerinkinden %10,3 eksiği ile %12,6 olduğu görülmektedir. Bishop (1961) çalışmasında Amerika'da farklı gelir sınıfları üzerindeki vergi yükünü tahmine dayalı bir modellemeyle hesaplamıştır. Yine benzer şekilde Karageorgas (1973), çalışmasında Yunanistan'da farklı gelir gurupları üzerindeki vergi yükünü hesaplamış ve vergi ve transfer ödemelerinin dağıtım etkisini incelemiştir.

Rakıcı ve Vural (2011) çalışmalarında asgari ücret üzerindeki vergi yükünü, sadece ücretten yapılan kesintiler çerçevesinde incelemişlerdir. Nar, (2015) çalışmasında işgücü başına devlete ödenen vergiler ile sosyal güvenlik primlerinin toplamı şeklinde tanımlanan vergi takozu kavramını analiz etmekte, söz konusu kavramın ücret gelirleri üzerindeki etkileri ise OECD verilerinden hareketle araştırılmaya çalışılmaktadır. Öztürk ve Ozansoy (2011) çalışmalarında ücretler üzerindeki vergi yükünü Türkiye ve AB karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Işık ve Kılın (2009), İnalton (2012), Kılıçaslan ve Yavan (2017), Uygun ve Kasa (2017) Türkiye ve OECD ülkelerindeki vergi yükünün karşılaştırmalı olarak incelenmesine dair değerlendirmeler sunmuşlardır. Tekbaş ve Dökmen (2007), GSYİH'nın yüzdesi olarak bölgesel vergi yükü ile bölge gelirlerinin yüzdesi olarak bölgesel vergi yükünü incelenmiş olup, Türkiye'deki coğrafi bölümlenme bu çalışmada konu edinilmiştir.

3. TEORİ

3.1. Vergi Yükü

Vergi yükü en basit şekliyle, ödenen verginin gelir içindeki payı olarak tanımlanmaktadır. Devletin vergilendirme yetkisinin sınırları ekonomik, sosyal, siyasi, mali ve hukuki açıdan belirlenmeye çalışılırken en fazla dikkate alınan hususların başında vergi yükü gelmektedir (Demir, 2013, s.1).

Vergi yükü; gelir vergisi, kurumlar vergisi, KDV veya diğer harcama vergileri

de dahil olmak üzere bir ülkede ödenen vergilerin toplamı olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle vergi ile vergi matrahı arasındaki oransal bir ölçüdür. Vergiler, mal varlığında ya da gelirden bir azalma meydana getirdiği için vergi yükümlüsünün geliri üzerinde olumsuz etki doğururlar (Korkmaz, 1998, s.22). Türk vergi sistemi üç başlık altında; gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergiler olarak sınıflandırılmıştır. Tablo 1. Türkiye'deki vergi gelirlerinin vergi tür ve sınıflarına göre oralarını göstermektedir.

Tablo 1: Türkiye'de Vergi Gelirlerinin Yıllara Göre Dağılımı (%)

Vergi Gelirleri	2014	2015	2016	2017	2018
Doğrudan Vergiler	32,46	31,52	33,39	32,96	32,99
Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	30,128	29,215	31,032	30,805	30,838
Gelir Vergisi	20,964	21,028	21,479	20,946	20,968
Kurumlar Vergisi	9,164	8,187	9,554	9,859	9,870
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	2,330	2,301	2,358	2,151	2,153
Veraset ve İntikal Vergisi	0,121	0,107	0,138	0,134	0,134
Motorlu Taşıtlar Vergisi	2,209	2,194	2,220	2,017	2,019
Dolaylı Vergiler	67,54	68,48	68,66	67,04	67,01
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	40,314	40,972	42,540	39,507	39,547
Dahilde Alınan KDV	10,814	11,384	12,003	10,358	10,369
Özel Tüketim Vergisi	25,842	25,973	26,769	25,780	25,805
Banka ve Sigorta Muameleleri V.	2,124	2,249	2,461	2,473	2,475
Şans Oyunları Vergisi	0,218	0,207	0,200	0,185	0,185
Özel İletişim Vergisi	1,316	1,160	1,106	0,711	0,712
Uluslararası Ticaret ve M. Alınan V.	20,182	20,393	19,176	21,045	20,969
İthalde Alınan KDV	18,272	18,304	17,083	18,653	18,588
Gümrük Vergileri ve Diğer Dış Ticaret Gel.	1,910	2,089	2,093	2,392	2,381
Damga Vergisi	2,929	2,953	2,984	2,906	2,909
Harçlar	4,116	4,165	3,963	3,585	3,584
Diğer Vergiler	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000

Kaynak: kaynak: <https://www.hmb.gov.tr/ekonomik-gostergeler>

Tablo 1’de görüldüğü üzere Türkiye’de vergi gelirlerin büyük kısmı dolaylı vergilerden sağlanmaktadır. Dolaylı vergilerin %67’lik payına karşılık doğrudan vergilerin oranı %33 seviyesindedir. Dolaysız vergilerde en büyük pay %21 ile gelir vergisine, dolaylı vergilerde ise en büyük pay %25 ile ÖTV’ye aittir. Ancak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde hesapladığımız bireysel vergi yükü hesaplamalarında bu durum farklı çıkmıştır. Sadece bireysel gelir üzerinden yapılan vergi yükü hesaplamasında doğrudan vergilerin payı daha büyük çıkmaktadır.

Bireysel kaynakların ne oranda kamuya aktarıldığına dair bir fikir veren toplam vergi yükü, yarattığı sosyal, siyasal ve ekonomik etkiler nedeniyle yakından takip edilmektedir (Bağdınlı,2016:120). Vergi yükü en geniş manasıyla kullanıldığında, ödenen vergi miktarından daha geniş bir mana ifade eder. Ödenen vergi miktarı ile vergi ödeme gücü arasındaki bir bağıntıdır. Matematiksel olarak aynı gelire, aynı harcamaya sahip olup aynı vergiyi ödeyenlerin dahi vergi algılamaları sübjektif olarak farklılaşabilir (Demir,2013, s.7). Vergi ödemesi bireyi hem maddi hem de manevi olarak etkileyen bir unsur olduğundan vergi yükü kavramını temelde objektif vergi yükü ve sübjektif vergi yükü olarak ikiye ayırmak mümkündür. Objektif vergi yükü ödenen vergi ile gelir arasındaki fonksiyona dayalı, çeşitli formüllerle hesaplanması mümkün olan alt kavramlar içerir. Sübjektif vergi yükü ise davranışsal boyuttadır ve hesaplanması matematiksel olarak mümkün değildir. Ancak vergi yükünü daha doğru ifade edebilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde vergi yüküne dair kavramlar incelenmiştir.

3.2. Objektif Vergi Yükü

Objektif vergi yükü, belli bir dönemde ödenen vergi ve benzeri yükümlülüklerin, aynı dönemde elde edilen gelire oranıdır. Hem elde edilen gelirin hem de ödenen toplam verginin belirlenmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle, genellikle vergi yükünün kesin bir şekilde hesaplanmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Ancak çeşitli oranlamalarla yaklaşık olarak hesaplanabilecek vergi yükü türleri aşağıda sıralanmıştır.

3.2.1. Toplam Vergi Yükü

Toplam vergi yükü, objektif vergi yükü kavramlarından birisidir ve belli bir dönemde toplanan bütün vergilerin aynı dönemin GSYH ’sına oranı şeklinde hesaplanan bir değerdir. “Toplam Vergi Yükü = Vergi Gelirleri Toplamı

/ GSYH” şeklinde formüle edilmektedir. Diğer bir ifade ile toplam vergi yükü, milli gelirden devlete aktarılan paydır. Toplam vergi yükü hesaplarında kullanılan bu büyüklüğe dâhil edilebilecek kalemleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür; - Genel bütçe vergi gelirleri, - Katma bütçeli idarelerin vergi gelirleri, - Yerel yönetimlerin vergi, resim, harç ve benzeri gelirleri, - Parafiskal gelirler (Sosyal güvenlik kurumları katılım payları), - Vergiye benzer fon gelirleri. OECD’nin toplam vergi yükü hesaplarında kullandığı kalemlerdir (Orhaner, 1999, 65).

Tablo 2: Toplam Vergi Yükü Türkiye-OECD Karşılaştırması

	2014	2015	2016	2017	2018
Türkiye	24,90	24,60	25,30	24,90	24,40
OECD	33,10	33,60	34,40	34,20	34,30

Kaynak:OECD Revenue Statistics 2019

Tablo 2’de görüldüğü üzere Türkiye’de vergi yükü OECD ortalamasının oldukça altındadır. İlerleyen bölümlerde değinileceği üzere objektif vergi yükü verileri yanıltıcı yorumlara sebep olabilmektedir.

3.2.2. Bireysel Vergi Yükü

Vergi yükü, ödenen verginin gelire oranı şeklinde ifade edildiğine göre; bireysel vergi yükünü de kişinin belirli bir dönem zarfında ödediği toplam vergilerin, aynı dönemde elde ettiği toplam gelirine oranı şeklinde ifade etmek mümkündür(Demir,2013, s.10).

Vergi yükünün bireysel bazda ölçümü subjektif öğeler taşıdığı için vergi yükü kavramının anlaşılmasında toplam vergi yüküne göre daha anlamlı sonuçlar verebilen bir ölçü olarak kabul edilmektedir. Bireysel vergi yükünü dolaylı ve dolaysız bireysel vergi yükü şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Dolaysız vergi yükü, bireyin dolaysız olarak vergi ödemelerinin parasal tanımı olarak kabul edilmekte ve bu nedenle dolaysız vergi yüküne parasal yük de denilmektedir. Dolaylı vergi yükü ise, bireyin vergi ödemesi sonucu ekonomik refah düzeyindeki değişimleri de dikkate alan bir kavramdır. Dolaylı vergi yüküne reel vergi yükü de denilmektedir (Demir,2013,s.12).

Bununla ilişkili olarak “Kişisel Ortalama Vergi Oranı” kavramına da değinmek gerekebilir. Vergi oranı, matrah üzerine uygulanan yüzdelik bir değerdir.

Kişisel ortalama vergi oranı ise brüt ücretin yüzdesi olarak, gelir vergisi ile çalışanların sosyal güvenlik katkılarının toplamı olarak tanımlanmaktadır (Nar,2015, s.693).

2.2.3. Net Vergi Yüğü

Bireysel objektif vergi yüğü aynı zamanda brüt vergi yüğü olarak kabul edilmektedir. Diğer bir ifade ile bireyin gelirinden devlete aktarılan pay belirlenirken, devletin sunmuş olduğu hizmetlerden bireyin elde ettiği fayda hesaba katılmamaktadır. Bunun temel nedeni, vergilerin zorunlu ve karşılıksız olmasının yanı sıra, yararlanan faydanın ölçülmesinin zorluğudur (Demir,2013, s.13).

Verginin gelire oranı olarak tanımlanabilecek olan vergi yükünün etkisi ölçülürken, sadece dolaysız ve dolaylı vergiler değil, parafiskal yükümlülükler içinde yer alan sosyal güvenlik ödemelerinin de dikkate alınması yükün etkisinin daha bütünsel ölçümünü sağlayabilecektir (İnaltong,2012,s.16).

3.2.4. Gerçek Vergi Yüğü

Kişinin ödediği vergiden, kendisine kamu tarafından yapılan parasal nitelikteki geri dönüşler ile yansıtılan vergi unsurlarının çıkarılması suretiyle bulunur. Ancak bunun da hesaplanması mümkün değildir zira faydalanan hizmetlerin parasal karşılığı ve verginin yansıtılan kısmının net olarak belirlenmesi oldukça güçtür.

3.2.5. Diğer Vergi Yüğü Tanımları

Yukarıda sayılan temel tanımlamaların yanında daha spesifik vergi yüğü tanımları da literatürde geçmektedir. Bunlardan bölgesel vergi yüğü belirli bir bölgeden toplanan vergilerin o bölge için tespit edilen gelirlere oranlanması suretiyle bulunur. Sektörel olarak hesaplanan vergi yüğü belirli bir sektörün yüklendiği toplam vergilerin, ilgili sektörün gelirlerine oranıdır.

Ayrıca vergi türleri itibariyle vergi yüğü, bir vergi türünün vergi gelirleri içindeki payının belirlenmesi amacıyla başvuru olan bir kavramdır. Bu tür hesaplamalarda genellikle vergiler dolaylı-dolaysız, gelir-harcama-servet gibi gruplara ayrılarak incelenmektedir. Vergi yüğü kavramını çok sayıda demografik grup itibariyle çoğaltmak ve bu gruplar itibariyle hesaplamaya çalışmak ta mümkündür. Gelir, meslek, cinsiyet, yaş, eğitim gibi demografik

gruplar bunlardan en önemlileridir. Mal ve hizmet teslimleri üzerindeki vergi yükü kavramlarından da bahsedilebilir. Örneğin akaryakıt üzerindeki vergi yükü, sigara ve alkol üzerindeki vergi yükü gibi...

3.3. SÜBJEKTİF VERGİ YÜKÜ

Sübjektif vergi yükü Türkçe literatürdeki kabul görmüş tanımıyla, bireylerin vergi dolayısıyla hissettiği psikolojik tazyiki ifade etmektedir (Yaşa,1962:18). Burada sadece matematiksel bir oran değil, o oranın vergi ödeyenler için ne ifade ettiği önemlidir. İstatistiklere göre Türkiye’de objektif vergi yükü OECD ortalamalarının altında görünmesine karşın sıkça seslendirilen vergi yükünün yüksek olduğu algısının nedeni bu olabilir. Türkiye’deki vergi kayıp ve kaçakları ile kayıt dışı ekonomi, OECD üyesi birçok ülkeden çok daha yüksektir. Bu gerçek bile tek başına, vergi yükünün sadece objektif olarak ele alınıp, ülke karşılaştırmalarına konu edilmesinin doğuracağı sakıncalara yeterli bir işaretir (Demir,2013,s.23). Vergi adaletinin sağlanabildiği bir ortamda vergi yükü objektif olarak yüksek olsa bile sübjektif olarak düşük kalabilir.

Bireyin vergi yükü algısına etki edebilecek pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlar; vergi kültürü, vergi ahlakı, vergi bilinci, demokrasi düzeyi, dini inançlar, gelenekler, siyasi görüş gibi sosyo-kültürel faktörler olabileceği gibi; gelir düzeyi, vergi oranları, kamusal harcamalar, vergi uyum maliyetleri, vergi cezaları, devletin içinde bulunduğu ekonomik durum, mali aldanma gibi ekonomik faktörler de olabilir (Demir,2013,s.23).

4. YÖNTEM

Çalışmanın amacı ücret geliri elde eden farklı gelir düzeyine sahip kişilerin gerçekte ne kadar vergi ödediklerini başka bir deyişle “bireysel vergi yükünü” tespit etmektir. Bu amaçla ücret gelirleri içinde üç farklı gelir düzeyi belirlenmiş, bu gelirlerin harcadıkları mal ve hizmetlere göre vergileri hesaplanmış ve sonuçta gelir sahibi kişinin pratikte ne kadar vergi ödediği hesaplanmaya çalışılmıştır.

Tablo 3: Türkiye’de Mal ve Hizmetler Üzerinden Alınan Vergiler

MAL VE HİZMET GRUPLARI	MAL-HİZMET KALEMİ	VERGİ VE BENZERİ YÜKÜMLÜLÜKLER*
Gıda ve alkolsüz içecekler	134	KDV, ÖTV
Alkollü içecekler, sigara ve tütün	5	KDV, ÖTV
Giyim ve ayakkabı	61	KDV, ÖTV
Konut ve kira	12	KDV, ÖTV, BTV, ÇTV, ENERJİ FONU, TRT PAYI, ATIKSU BEDELİ, ENERJİ VE H.GAZI V., EM-LAK V.
Mobilya ve ev eşyaları	61	KDV, ÖTV, BANDROL
Sağlık	16	KDV, MUAYENE KATILIM PAYI,
Ulaştırma	30	KDV, ÖTV, MTV, EPDK PAYI, OTOBAN-KÖPRÜ ÜCRETİ
Haberleşme	8	KDV, ÖTV, ÖİV, HABERLEŞME V.,BANDROL
Eğlence ve kültür,	36	KDV, ÖTV, ÖİV, EĞLENCE V., ŞANS OYUNLARI V., TSK GÜÇ.PAYI, MÜZE HAZINE PAYI, MÜZE AİLE BAK.PAYI, MÜZE BELEDİYE PAYI
Eğitim hizmetleri	5	KDV
Lokanta ve oteller	16	KDV, ÖTV
Çeşitli mal ve hizmetler.	34	KDV, ÖTV, BSMV, KKDF, HARÇLAR, DEĞERLİ KAĞIT VERGİSİ, GARANTİ FONU, TRAFİK HİZM. GEL.FONU, YANGIN SİG. VERGİSİ
TOPLAM	418	

***Mal ve hizmet gruplarının içinde yer alan bazı mal-hizmetlerden alınan vergi vb. yükümlülükler**

Tablo 3’te yer alan vergi türlerinden bazılarının açıklamasına ihtiyaç olabileceğinden aşağıda kısaca değinilmiştir.

-Belediye Tüketim Vergisi, elektrik tüketim bedeli yani faturanızda yer alan, “Aktif enerji bedeli” üzerinden oransal olarak hesaplanan, ödenmesi zorunlu bir vergidir.

-Enerji Fonu ve EPDK payı elektrik faturalarından alınan bir yükümlülüktür.

-Enerji ve havagazı vergisi, doğalgaz tüketiminden alınan bir vergidir.

-Muayene katılım payı, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için, genel sağlık sigortalısı veya bakmakla yükümlü olduğu kişiler tarafından ödenecek tutar olarak tanımlanmaktadır.

- Haberleşme Vergisi, sabit telefon görüşme ücreti üzerinden alınan bir vergidir.
- Trafik hizmetleri geliştirme fonu ve Garanti Fonu, trafik ve kasko taşıt sigortalarında alınan bir yükümlülüktür.
- Kaynak Kullanım Destekleme Fonu (KKDF) Banka ve sigortacılık hizmetlerinde alınan yükümlülüklerdir.
- Bandrol, TRT payı olarak alınan bir yükümlülüktür. Radyo alıcısı bulunan tüm cihaz ve taşıtlar üzerinden alınır.

Çalışmada kullanılan veriler genel itibariyle TÜİK istatistiklerine dayanmaktadır. TÜİK hane halkı harcama anketi ile Tüketici Fiyat endeksi verileri çalışmanın temel veri kaynaklarını oluşturmuştur. Hane halkı tüketim harcaması çalışması sonuçlarında gelir grupları ve harcama sınıfları yer almaktadır. TÜİK daha önceki dönemlerde 5 farklı gelir grubuna ayırdığı hane halkını 2018 çalışmasında en yüksek gelir sahibi %20'lik grup ve en düşük gelir sahibi %20'lik grup olarak ikiye ayırmıştır. Tüketim harcamalarını da mal ve hizmetler bazında 12 başlık altında gruplandırmıştır. Aynı zamanda “Enflasyon sepeti” olarak ta kullanılan bu gruplar ve gruplar içerisindeki bazı mal ve hizmetler için ödenen vergiler Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3’te görüldüğü gibi, normal hayatın akışında gelir elde ederken, harcama yaparken veya sahip olunan servet unsurları nedeniyle birçok tür vergi ve benzeri yükümlülüklerle muhatap olunmaktadır. Gelir elde eden ve mal varlığı bulunan bir gerçek kişinin hayatını idame ettirirken ödemek zorunda bulunduğu vergi ve benzeri yükümlülükler, SGK kesintisi de dâhil edildiğinde en az 39 çeşidi bulmaktadır. Çalışmamızda, günlük hayatta ödenen birçok harç çeşidi olmasına rağmen harçlar tek kalemde toplu olarak alınmıştır. Dolayısıyla daha derinlemesine bakıldığında bu sayı artabilir.

TÜİK’in tüketici fiyat endeksini hesaplarken baz aldığı mal ve hizmet listesi ile tüketici anketindeki mal ve hizmet listesinin aynı olduğu görülmektedir. 2018 yılı Enflasyon sepetinde 12 başlık altında listelenmiş olan toplam 418 çeşit mal ve hizmet kalemi yer almaktadır. Ayrıca bu kalemlerinin her birinin harcamalar içindeki ağırlıkları verilmektedir. TÜİK hane halkı harcamaları anketinde bu ağırlıklar en yüksek %20'lik gelir gurubu ve en düşük %20'lik gelir grubu için ayrı ayrı verilmiştir.

Çalışmamızda bu verilerden yola çıkılarak, değişik gelir grupları için her bir mal-hizmet grubunun (başlığının) harcama ağırlıkları yeniden hesaplanmıştır. Daha ayrıntılı bir hesaplama için yine TÜİK tarafından hazırlanan enflasyon sepetindeki mal ve hizmet kalemi (418 adet mal-hizmet) bazındaki

ağırlıkları baz alınarak her bir harcama kalemi gelir gruplarına göre yeniden ağırlıklandırılmıştır. Çalışmada kullanılan gelir grupları şunlardır;

1.Asgari ücret; TÜİK sınıflandırmasında en düşük geliri %20'lik grup için çalışmamızda asgari ücret gelir düzeyi kabul edilmiştir. Bu tutar 2018 yılının ikinci yarısı için minimum AGİ dahil, net aylık 1.603,12.TL, yıllık 19.237,44. TL'dir. Mal ve hizmetlere yapılan harcama tutarları TÜİK hane halkı harcama anketinde yer alan en düşük %20'lik gelir grubuna ait harcama dağılımları baz alınarak hesaplanmıştır. Bu grup çalışmada “düşük gelir düzeyi” olarak kabul edilmiştir.

2.Yoksulluk Sınırı; TÜRK-İŞ sendikasının her yıl açıkladığı, 4 kişilik bir ailenin zorunlu ihtiyaçlarının karşılayabilecekleri minimum gelir seviyesini ifade eder. 2018 yılında ortalama 5.588.TL'dir(<http://www.turkis.org.tr/dosya/6TF2I64A2pl2.pdf>). Mal ve hizmetlere yapılan harcama tutarları TÜİK hane halkı harcama anketinde yer alan en düşük %20'lik ve en yüksek %20'lik gelir gruplarına ait harcama dağılımlarının ortalaması baz alınarak hesaplanmıştır. Bu grup çalışmada “orta gelir düzeyi” olarak kabul edilmiştir.

3.Tavan Ücret; 2018 yılı için SGK'nın belirlediği tavan ücret aylık brüt 15.221,40.TL'dir (<https://www.verginet.net/dtt/11/Vergi-Sirkuleri-2018-8.aspx>).Mal ve hizmetlere yapılan harcama tutarları TÜİK hane halkı harcama anketinde yer alan en yüksek %20'lik gelir grubuna ait harcama dağılımları baz alınarak hesaplanmıştır. Çalışmada “yüksek gelir düzeyi” olarak kabul edilmiştir.

Yukarıdaki gelir gruplarının gelirleri üzerinden harcama yaptıkları mal ve hizmetlere ödedikleri tüm vergi, fon ve benzeri ödemeler, yürürlükteki vergi oranlarına göre hesaplanarak, kişisel vergi yüküne ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye'de yaşayan bir kişinin dolaylı ve dolaysız vergiler, harçlar, fonlar ve çeşitli paylar ve sosyal güvenlik kesintileri dahil olmak üzere toplam 40 kalem vergi ve benzeri ödeme yaptığı tespit edilmiştir.

4.1.Sınırlılıklar

-Bu çalışmanın kapsamı özel sektörde ücret geliri elde eden çalışanlardır. Kamu sektöründe ücret dışında vergiye tabi olmayan birtakım ek ödemeler-tazminatlar bulunduğundan sonuçlar kamu ücretlileri için geçerli olmayabilir.
-Bu çalışmada gelirin tamamının harcadığı, hiç tasarruf yapılmadığı varsayılmıştır.

-Hesaplanması veri kısıtlılığı nedeniyle mümkün olmayan veya çok zor olan bazı vergi türleri hesaplamaya dâhil edilmemiştir. Bunlar;

a.Gümrük vergisi; Hangi malda ne kadar gümrük vergisi olduğuna ve gümrük vergisinin fiyatlara yansımaya dair veri bulunmadığından bu vergi türü kapsam dışı bırakılmıştır.

b.Veraset ve intikal vergisi; bu verginin de kişi başına düşen miktarını hesaplayabileceğimiz veri bulunmadığından hesaplamaya dahil edilmemiştir.

-Servet üzerinden alınan vergiler başta olmak üzere bazı vergi türlerinde, vergiye esas teşkil eden tutarlar tespit edilemediğinden tahmini olarak hesaplamaya dahil edilmiştir. Bunlar;

a.MTV, gelir grubuna göre cari MTV tarifesinden tahmini bir vergi tutarı atanmıştır.

b.Emlak vergisi, konutun değerine ve yerine göre farklılık göstermekle birlikte çalışmamızda gelir grubuna göre tahmini olarak vergi tutarları hesaplanmıştır.

c.Yurtdışı çıkış harcı, Alan vergisi, BSMV, KKDF ve müze ücretlerinden alınan vergiler, bu hizmetlere harcanan tutarlar net olarak tespit edilemediğinden gelir düzeyine göre tahmini olarak hesaplanmıştır.

5.BULGULAR

Vergi hukukunun tüm kaynaklarında yer alan vergi ve benzeri yükümlülük türleri incelenerek, ücret geliri elde eden bir kişinin kişisel vergi yükü hesaplanmaya çalışılmıştır. Vergi sistemindeki artan oranlılık ve bazı mal ve hizmetlerin tüketiminin gelir düzeyiyle doğrudan ilgili olması nedeniyle kişisel vergi yükü üç farklı gelir düzeyi üzerinden incelenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler 2018 yılı ikinci yarısı itibariyle geçerli olan ücretler ve vergi oran/tutarlarıdır. Analiz sonucunda üç ayrı gelir düzeyi için bireysel vergi yükü tespit edilmiş, bu yükün vergi türlerine göre dağılımları belirlenmiştir.

5.1. Asgari Ücret Geliri Üzerindeki Bireysel Vergi Yükünün Hesaplanması

Eurostat 2014 verilerine göre, Türkiye’de asgari ücretle çalışanların oranı 42,9 ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında açık ara en yüksek seviyededir. Ancak bu istatistik 10 ve üzeri işçi çalıştıran işletmeleri kapsamakta ayrıca kayıt dışı istihdamı da göz ardı etmektedir. Ülkemizde 10 işçi altı çalıştıran işletmelerin çokluğu ve ayrıca yüksek kayıt dışı istihdam oranı dikkate alındığında asgari ücretli çalışan oranının %50’yi bulması beklenebilir.

Türkiye'ye en yakın ülke %19,2 ile Slovenya iken üçüncü sırada %16,8 ile Portekiz bulunmaktadır. Bu oran İspanya'da %1,1, Çekya'da %1,9 ve Macaristan'da %3,2, AB'nin büyük ülkeleri İngiltere'de %4,9 ve Fransa'da %8,3 olarak açıklanmıştır. (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics)

Dolayısıyla toplam istihdamın yarısını oluşturan asgari ücretlilerin üzerindeki kişisel vergi yükünün hesaplanması önem teşkil etmektedir.

Tablo 4: Asgari Ücret Geliri Üzerindeki Bireysel Vergi Yüğü

	NET ELE GEÇEN	18.942,40		
	BRÜT GELİR	24.354,00		
	VERGİ TÜRLERİ	V.TÜRÜ/T.VERGİ	VERGİ/GELİR	TUTAR
1	GELİR VERGİSİ	0,4109	0,1795	3.400,18
2	DAMGA VERGİSİ	0,0223	0,0098	184,80
3	MTV*	0,0406	0,0177	336,00
4	EMLAK VERGİSİ*	0,0060	0,0026	50,00
5	VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ**	-	-	-
6	KDV	0,2425	0,1060	2.007,02
7	ÖTV	0,1739	0,0760	1.439,44
8	ÖİV	0,0046	0,0020	37,76
9	ŞANS OYUNLARI VERGİSİ	0,0000	0,0000	0,31
10	BSMV*	0,0060	0,0026	50,00
11	KKDF*	0,0060	0,0026	50,00
12	DEĞERLİ KAĞIT VERGİSİ	0,0005	0,0002	3,99
13	HARÇLAR	0,0060	0,0026	49,35
14	GÜMRÜK VERGİSİ**	-	-	-
15	TELSİZ KULLANIM ÜCRETİ	0,0034	0,0015	27,84
16	ENERJİ FONU	0,0009	0,0004	7,51
17	BELEDİYE TÜKETİM VERGİSİ	0,0045	0,0020	37,54
18	TRT PAYI	0,0009	0,0004	7,51

19	ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ	0,0034	0,0015	28,44
20	ATIK SU BEDELİ	0,0318	0,0139	263,25
21	ALAN VERGİSİ*	0,0060	0,0026	50,00
22	YURT DIŞI ÇIKIŞ HARCİ***	-	-	-
23	TRAFİK HİZMETLERİ GELŞ. FONU	0,0002	0,0001	1,52
24	GARANTİ FONU	0,0001	0,0000	0,61
25	EĞLENCE VERGİSİ	0,0002	0,0001	1,64
26	HABERLEŞME VERGİSİ	0,0002	0,0001	1,86
27	ENERJİ VE HAVAGAZI VERGİSİ	0,0013	0,0006	10,83
28	YANGIN SİG VERGİSİ	0,0000	0,0000	0,21
29	MUAYENE KATILIM PAYI	0,0218	0,0095	180,00
30	OTOBAN-KÖPRÜ GEÇİŞ ÜCRETİ	0,0002	0,0001	1,90
31	BANDROL BEDELİ	0,0021	0,0009	17,31
32	EVR.POSTA HİZM FONU (KARGO)	0,0000	0,0000	0,08
33	BTK PAYI (KARGO)	0,0000	0,0000	0,01
34	MÜZE HAZİNE PAYI	0,0009	0,0004	7,50
35	MÜZE BELEDİYE PAYI	0,0003	0,0001	2,50
36	MÜZE AİLE BAKANLIĞI PAYI	0,0001	0,0000	0,50
37	TSK GÜÇ PAYI	0,0000	0,0000	0,05
38	EPDK PAYI	0,0001	0,0000	0,45
	TOPLAM	1,00		8.257,91
	Net Gelire Oranı			0,44
39	SGK	0,3067	0,1500	3.653,16
	VERGİ+SGK		0,4891	11.911,07
	Brüt Gelire Oranı			0,49
	DOLAYSIZ VERGİLER	0,4809	0,2096	3.970,98
	DOLAYLI VERGİLER	0,5191	0,2263	4.286,93
	*Tahmini Değer, **Veri yok, ***Harcama yok			

Asgari ücret elde eden bir kişinin AGİ dahil net ele geçen geliri üzerinden ödemek zorunda olduğu vergi ve benzeri yükümlülükler hesaplanmış ve gelirinin tamamını harcadığı varsayılan bu kişinin vergi yükü ayrıntılı şekilde verilmiştir. Mal ve hizmetlere yapılan harcama tutarları TÜİK hane halkı harcama anketinde yer alan en düşük %20'lik gelir grubuna ait harcama dağılımları baz alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 4'te yer alan vergi ve benzeri mali yükümlülükler Türkiye'de günlük yaşamda karşılaşılan zorunlu ödemelerden oluşmaktadır. Bu ödeme türlerinin toplam gelir içindeki payları ile bireysel gelir içindeki payları ayrı ayrı gösterilmiştir. Bu yükümlülükler için vergi adıyla 19, pay adıyla 8, fon adıyla 5, bedel adıyla 2, ücret adıyla 2 ve harç adıyla 2 (harçlar çok çeşitli olmakla birlikte TÜİK harcama anketinde tek kalem olarak alınmıştır.) olmak üzere toplam 38 tür ödeme tespit edilmiştir. SGK kesintisi ya da primi de dâhil edilirse toplam mali yükümlülük sayısı 39 olmaktadır. Veraset ve İntikal vergisi ile Gümrük vergisi ödemeleri tespit edilmesi zor olduğundan kapsam dışı bırakılmıştır. Çok küçük oran veya tutarda olan vergiler dahi hesaplamaya dahil edilerek gerçeğe en yakın bireysel vergi yükünün hesaplanması amaçlanmıştır.

Tablo 4'e göre bir asgari ücretli bireysel gelirinden 17 çeşit vergi için toplam 7,640.TL, 8 çeşit pay için 198,51.TL, 5 çeşit fon için 59,72.TL, 2 çeşit bedel için 280,56.TL, 2 çeşit ücret için 29,74.TL ve en az 2 farklı harç için 49,56.TL ödemiştir.

Yine Tablo 4'e göre asgari ücretli gelir sahibi net gelirinin %44'ünü vergi olarak ödemektedir. SGK kesintileri dahil edildiğinde brüt gelir üzerinden kişisel vergi yükü %49 olarak hesaplanmıştır. Toplamda ödenen 8.257,91.TL verginin %48'i dolaysız, kalan %52'si ise dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Toplam SGK payı brüt ücretin %15'ini oluşturmaktadır. SGK kesintisinin de dolaylı vergilere dahil edilmesi durumunda, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı %66'ya çıkmaktadır.

Tablo 4'e göre asgari ücretlinin maaşının yaklaşık %18'i gelir vergisi olarak kesilmektedir. Gelir vergisinden sonra gelirinin en büyük kısmını %10,6 ile KDV'ye ödemektedir. ÖTV için ödenen toplan tutar 1.439.TL'dir ve geliri içinde %7,6 ile en yüksek 3. vergi payını almaktadır. Toplam ödenen vergileri içinde gelir vergisinin payı %41, KDV'nin payı %24, ÖTV'nin payı ise %17'dir.

Yine Tablo 4'e göre asgari ücretlinin bireysel vergi yükü net gelir üzerinden %44 olarak hesaplanmış, bu yükün %20,9'unu direkt kalan %22,6'sini ise dolaylı vergiler oluşturmaktadır. SGK kesintileri de hesaplama dahil edildiğinde asgari ücretlinin bireysel vergi yükü brüt gelir üzerinden %49 olmaktadır.

5.2. Yoksulluk Sınırı Ücret Geliri Üzerindeki Bireysel Vergi Yükü Hesaplaması

Bu bölümde yoksulluk sınırında gelir elde eden bir kişinin net ele geçen gelir tutarı üzerinden ödemek zorunda olduğu vergi ve benzeri yükümlülükler incelenmiştir. Çalışmada yoksulluk sınırı gelir düzeyi orta gelir düzeyine emsal teşkil etmesi için seçilmiştir. Zira asgari ücretin iki katından fazla olan bu ücret aynı zamanda ortalama bir uzman maaşına denk gelmektedir.

2018 yılında 4 kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı aylık 5.584.TL olarak açıklanmıştır (<http://www.turkis.org.tr/dosya/6TF2I64A2p12.pdf>). Mal ve hizmetlere yapılan harcama tutarları TÜİK hane halkı harcama anketinde yer alan en düşük %20'lik gelir grubu ile en yüksek %20'lik gelir grubuna ait harcama dağılımlarının ortalaması baz alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 5'te yer alan vergi ve benzeri mali yükümlülükler Türkiye'de yaşayan bir kişinin ödemek zorunda olduğu ödemelerdir. Bu vergi türlerinin toplam gelir içindeki payları ile bireysel gelir içindeki payları ayrı ayrı gösterilmiştir. Buna göre göre yoksulluk sınırındaki ücretlinin bireysel vergi yükünün içinde 17 çeşit vergi için toplam 34.381,89.TL, 8 çeşit pay için 230,24.TL, 5 çeşit fon için 111,12.TL, 2 çeşit bedel için 1.024,36.TL, 2 çeşit ücret için 33,00.TL ve en az 2 farklı harç için 213,78.TL ödemiştir.

Buna göre asgari ücretli gelir sahibi net gelirin %54'ünü vergi olarak ödemektedir. SGK kesintileri dahil edildiğinde brüt gelir üzerinden kişisel vergi yükü %51 olarak hesaplanmıştır. Toplamda ödenen 35.994,38.TL verginin %61'i dolaysız, kalan %39'si ise dolaylı vergilerden oluşmaktadır.

Ücretlinin maaşından kesilen SGK payı brüt ücretin %15'ini oluşturmaktadır. SGK kesintisinin de dolaylı vergilere dahil edilmesi durumunda, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı %57'ye çıkmaktadır.

Tablo 5'e göre bu ücretlinin maaşının yaklaşık %30'u olan 20.119.TL gelir vergisi olarak kesilmektedir. Gelir vergisinden sonra gelirin en büyük kısmını %10,3 ile KDV'ye ödemektedir. Gelirinden 6.935.TL'yi KDV için

öderken, 4,888.TL de ÖTV için ödemektedir. ÖTV'ye ödenen tutarın gelir içindeki payı %7,3 ile en yüksek 3. vergidir.

Tablo 5'e göre bu ücretlinin kişisel vergi yükü %54 olarak hesaplanmış, bu yükün %32'si direkt kalan %21'i ise dolaylı vergiler müteşekkildir.

Tablo 5: Yoksulluk Sınırında Ücret Geliri Üzerindeki Kişisel Vergi Yükü

	NET ELE GEÇEN	67.010,52		
	BRÜT GELİR	101.261,17		
	VERGİ TÜRLERİ	V.TÜRÜ/T.VERGİ	VERGİ/GELİR	TUTAR
1	GELİR VERGİSİ	0,5591	0,3002	20.119,44
2	DAMGA VERGİSİ	0,0214	0,0115	768,60
3	MTV*	0,0278	0,0149	1.000,00
4	EMLAK VERGİSİ*	0,0021	0,0011	75,00
5	VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ**	-	-	-
6	KDV	0,1927	0,1035	6.935,19
7	ÖTV	0,1359	0,0730	4.888,74
8	ÖİV	0,0034	0,0018	121,24
9	ŞANS OYUNLARI VERGİSİ	0,0000	0,0000	1,11
10	BSMV*	0,0021	0,0011	75,00
11	KKDF*	0,0021	0,0011	75,00
12	DEĞERLİ KAĞIT VERGİSİ	0,0004	0,0002	13,23
13	HARÇLAR	0,0046	0,0024	163,78
14	GÜMRÜK VERGİSİ**	-	-	-
15	TELSİZ KULLANIM ÜCRETİ	0,0008	0,0004	27,84
16	ENERJİ FONU	0,0008	0,0004	29,01
17	BELEDİYE TÜKETİM VERGİSİ	0,0040	0,0022	145,04
18	TRT PAYI	0,0008	0,0004	29,01
19	ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ	0,0031	0,0016	109,89
20	ATIK SU BEDELİ	0,0267	0,0144	962,58
21	ALAN VERGİSİ*	0,0021	0,0011	75,00
22	YURT DIŞI ÇIKIŞ HARCİ***	0,0014	0,0007	50,00
23	TRAFİK HİZMETLERİ GELŞ. FONU	0,0001	0,0001	5,05
24	GARANTİ FONU	0,0001	0,0000	2,02
25	EĞLENCE VERGİSİ	0,0002	0,0001	5,92
26	HABERLEŞME VERGİSİ	0,0002	0,0001	5,94

27	ENERJİ VE HAVAGAZI VERGİSİ	0,0012	0,0006	41,84
28	YANGIN SİG VERGİSİ	0,0000	0,0000	0,69
29	MUAYENE KATILIM PAYI	0,0050	0,0027	180,00
30	OTOBAN-KÖPRÜ GEÇİŞ ÜCRETİ	0,0001	0,0001	5,16
31	BANDROL BEDELİ	0,0017	0,0009	61,78
32	EVR.POSTA HİZM FONU (KARGO)	0,0000	0,0000	0,04
33	BTK PAYI (KARGO)	0,0000	0,0000	0,01
34	MÜZE HAZİNE PAYI	0,0004	0,0002	15,00
35	MÜZE BELEDİYE PAYI	0,0001	0,0001	5,00
36	MÜZE AİLE BAK PAYI	0,0000	0,0000	1,00
37	TSK GÜÇ PAYI	0,0000	0,0000	0,01
38	EPDK PAYI	0,0000	0,0000	0,20
	TOPLAM	1,00		35.994,38
	Net Gelire Oranı			0,54
39	SGK	0,0921	0,0361	3.653,16
	VERGİ+SGK		0,3915	39.647,54
	Brüt Gelire Oranı			0,39
	DOLAYSIZ VERGİLER	0,6103	0,3278	21.963,04
	DOLAYLI VERGİLER	0,3918	0,2094	14.031,34
	*Tahmini Değer, **Veri yok,***Harcama yok			

5.3. Tavan Ücret Geliri Üzerinden Kişisel Vergi Yükü Hesaplaması

Bu bölümde tavan ücret seviyesinde gelir elde eden bir kişinin net ele geçen gelir tutarı üzerinden ödemek zorunda olduğu vergi ve benzeri yükümlülükler verilmiştir. 2018 yılında SGK'nın belirlediği tavan ücret aylık brüt 15.221,40 TL'dir (<https://www.verginet.net/dtt/11/Vergi-Sirkuleri-2018-8.aspx>). Tavan ücret seviyesi yüksek gelir düzeyine emsal teşkil etmesi açısından seçilmiştir. Asgari ücretin 7,5 katı olarak hesaplanan bu tutar en yüksek memur maaşının dahi üzerinde bir tutardır. Mal ve hizmetlere yapılan harcama tutarları TÜİK hane halkı harcama anketinde yer alan en yüksek %20'lik gelir grubuna ait harcama dağılımları baz alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 6'da yer alan vergi ve benzeri mali yükümlülükler Türkiye'de yaşayan bir kişinin yapmak zorunda olduğu ödemelerdir. Bu vergi türlerinin toplam gelir içindeki payları ile bireysel gelir içindeki payları ayrı ayrı gösterilmiştir. Buna göre göre yüksek gelir düzeyindeki bir ücretli bireysel vergi yükünün

içinde 17 çeşit vergi için toplam 68.335,31.TL, 8 çeşit pay için 250,81.TL, 5 çeşit fon için 154,75.TL, 2 çeşit bedel için 1.418,57.TL, 2 çeşit ücret için 44,10.TL ve en az 2 farklı harç için 467,67.TL ödemiştir.

Buna göre asgari ücretli gelir sahibi net gelirin %62'sini vergi olarak ödemektedir. SGK kesintileri dahil edildiğinde brüt gelir üzerinden kişisel vergi yükü %54 olarak hesaplanmıştır. Toplamda ödenen 70.787,24.TL verginin %63'i dolaysız, kalan %37'si ise dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Toplam SGK payı brüt ücretin %15'ini oluşturmaktadır. SGK kesintisinin de dolaylı vergilere dahil edilmesi durumunda, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı %54'ya çıkmaktadır.

Tablo 6'ya göre bu ücretlinin maaşının yaklaşık %36,5'u olan 41.620.TL gelir vergisi olarak kesilmektedir. Gelir vergisinden sonra gelirin en büyük kısmı %10,8 ile KDV için ödemektedir. KDV için ödenen 12.417.TL'nin yanında ÖTV için de gelirin yüzde 9,2'sine tekabül eden 10.532.TL ödemektedir. Bu gelir seviyesinde ÖTV'nin payı KDV'ye yaklaşmıştır. Tabloya göre bu ücretlinin kişisel vergi yükü %62 olarak hesaplanmış, bu yükün %39'si direkt kalan %23'i ise dolaylı vergilerden oluşmaktadır.

Tablo 6: Tavan Ücret Geliri Üzerindeki Bireysel Vergi Yükü

NET ELE GEÇEN		114.078,03		
BRÜT GELİR		182.656,80		
	VERGİ TÜRLERİ	V.TÜRÜ/T. VERGİ	VERGİ/GELİR	TUTAR
1	GELİR VERGİSİ	0,5880	0,3648	41.620,41
2	DAMGA VERGİSİ	0,0196	0,0122	1.386,36
3	MTV*	0,0198	0,0123	1.400,00
4	EMLAK VERGİSİ*	0,0014	0,0009	100,00
5	VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ**	-	-	
6	KDV	0,1754	0,1088	12.417,35
7	ÖTV	0,1488	0,0923	10.532,80
8	ÖV	0,0032	0,0020	224,09
9	ŞANS OYUNLARI VERGİSİ	0,0000	0,0000	2,44
10	BSMV*	0,0014	0,0009	100,00
11	KKDF*	0,0014	0,0009	100,00
12	DEĞERLİ KAĞIT VERGİSİ	0,0004	0,0003	29,71
13	HARÇLAR	0,0052	0,0032	367,67

14	GÜMRÜK VERGİSİ**	-	-	
15	TELSİZ KULLANIM ÜCRETİ.	0,0004	0,0002	27,84
16	ENERJİ FONU	0,0005	0,0003	38,78
17	BELEDİYE TÜKETİM VERGİSİ	0,0027	0,0017	193,91
18	TRT PAYI	0,0005	0,0003	38,78
19	ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ	0,0021	0,0013	146,91
20	ATIK SU BEDELİ	0,0182	0,0113	1.286,87
21	ALAN VERGİSİ*	0,0014	0,0009	100,00
22	YURT DIŞI ÇIKIŞ HARCISI***	0,0014	0,0009	100,00
23	TRAFİK HİZMETLERİ GELŞ. FONU	0,0002	0,0001	11,34
24	GARANTİ FONU 2%	0,0001	0,0000	4,54
25	EĞLENCE VERGİSİ	0,0002	0,0001	12,99
26	HABERLEŞME VERGİSİ	0,0002	0,0001	10,85
27	ENERJİ VE HAVAGAZI VERGİSİ	0,0008	0,0005	55,94
28	YANGIN SİG VERGİSİ	0,0000	0,0000	1,56
29	MUAYENE KATILIM PAYI	0,0025	0,0016	180,00
30	OTOBAN-KÖPRÜ GEÇİŞ ÜCRETİ	0,0002	0,0001	14,26
31	BANDROL BEDELİ	0,0019	0,0012	131,71
32	EV.R.POSTA HİZM FONU (KARGO)	0,0000	0,0000	0,09
33	BTK PAYI (KARGO)	0,0000	0,0000	0,02
34	MÜZE HAZİNE PAYI	0,0003	0,0002	22,50
35	MÜZE BELEDİYE PAYI	0,0001	0,0001	7,50
36	MÜZE AİLE BAK PAYI	0,0000	0,0000	1,50
37	TSK GÜÇ PAYI	0,0000	0,0000	0,03
38	EPDK PAYI	0,0000	0,0000	0,49
	TOPLAM	1,00		70.787,24
	Net Gelire Oranı			0,62
39	SGK	0,0491	0,0200	3.653,16
	VERGİ+SGK		0,4075	74.440,40
	Brüt Gelire Oranı			0,41
	DOLAYSIZ VERGİLER	0,6287	0,3901	44.506,77
	DOLAYLI VERGİLER	0,3713	0,2304	26.280,47
	*Tahmini Değer, **Veri yok,***Harcama yok			

6.SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışma sonucunda farklı gelir düzeyine sahip ücretlilerin gelirlerinin ne kadarını vergi olarak ödedikleri ve bu vergilerin ne kadarının dolaylı-dolaysız olduğu tespit edilmiştir. Bireysel vergi yükü düşük gelir düzeyi arttıkça doğru orantılı olarak artmaktadır. Asgari ücret geliri elde eden bir kişi, net gelirinin yaklaşık %44'ünü vergi olarak ödemektedir. Yoksulluk sınırındaki gelir düzeyinde bu oran %54'e, tavan ücret düzeyinde ise %62'ye çıkmaktadır. Bu durum esasen adil vergileme gereği olan yüksek gelir elde edenden daha çok vergi alınmasını kriterinin gerçekleştiğini göstermektedir.

Çalışmamızda ele alınan üç farklı gelir düzeyinde dolaylı ve dolaysız vergilerin dağılımında bakıldığında gelir arttıkça doğrudan vergilerin payının da arttığı görülmektedir. Maliye Bakanlığı verilerine göre Türkiye'nin toplam vergi gelirlerinin %33'ü doğrudan, %67'si ise dolaylı vergilerden elde edilmektedir. (Bu hesaplamada SGK kesintisi dolaylı vergilere dahil edilmediğinden çalışmamızda da dahil edilmemiştir.) Ancak bireysel vergi yüküne hesaplamaları bu dağılımın tersini göstermektedir. Özellikle yüksek gelir seviyelerinden ödenen vergiler içinde doğrudan vergilerin payı daha yüksektir. Türkiye ortalamasına uygun olarak sadece düşük gelir gurunda ödenen vergilerin %48'i doğrudan, kalan %52'si dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Orta gelirli seviyesinden doğrudan vergiler %61, dolaylı vergiler %39'luk paya sahiptir. Yüksek gelir seviyesinde ise bu dağılım %63-%37 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun bireysel bazda bakıldığında yine adil vergileme kuralına uygun görünmektedir. Ancak Türkiye resmi istatistiklerine bakıldığında bu dengenin tersine dönmesi vergi kayıp ve kaçaklarından kaynaklı bir vergi adaletsizliğinin işareti olarak yorumlanabilir.

Bireysel vergi yükünde karşımıza çıkan doğrudan vergilerin payının dolaylı vergilerin payından yüksek olması bekleneceği üzere gelir üzerinden alınan vergilerin harcama üzerinden alınan vergilerden fazla olduğunu kanıtlar niteliktedir. AB ülkeleri ve OECD ortalaması dair örnek veriler Tablo da verilmiştir.

Tablo 7: Doğrudan- Dolaylı Vergilerin Payı 2017

	Doğrudan Vergiler %	Dolaylı Vergiler %
Türkiye	33	67
OECD	53	47
Almanya	55	45
Danimarka	68	32

Kaynak: <http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2017/02/>

Turkiyede-dolayli-ve-dolaysiz-vergi.pdf

Tablo 7’de Türkiye’deki doğrudan-dolaylı vergi dağılımının gelişmiş ülkelerin aksine dolaylı vergiler lehine oldukça yüksektir. OECD ortalaması doğrudan vergiler %53, dolaylı vergiler %47 seviyesindedir. Gelişmiş ülkelere bakınca makasın doğrudan vergiler lehine daha da açıldığı görülmektedir. Örneğin Danimarka’da vergi yapısı neredeyse Türkiye’nin tam tersi olarak %68 doğrudan, %32 dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Danimarka örneği çalışmamızdaki yüksek gelir seviyesinde hesaplanan bireysel vergi yükü oranlarıyla birebir uyum göstermesi dikkat çekicidir. Türkiye vergi gelirlerinin dolaylı vergiler lehine %67-%33 olması harcama vergilerinin gelir vergilerinden daha çok olduğunu göstermektedir. Yardım ve sübvansiyonlar hesaba katılsa dahi bu büyük farkın açıklanması ayrıca incelenmesi gereken vergilendirilmeyen gelir kaynaklarına işaret ediyor olabilir. Burada bireysel vergi yükü ile toplam vergi gelirlerindeki vergi dağılımının karşılaştırılmasına dayalı bir fonksiyon kurmak mümkün olabilir. Çalışmada Türkiye örneğinde bireysel doğrudan vergi yükü %63 civarında hesaplanmıştır. Resmi verilerde ise toplam vergi gelirlerinde doğrudan vergilerin oranı ise %33 civarındadır. Aradaki %30’luk fark vergilendirmedeki kayıp-kaçak düzeyinin belirlenmesinde bir ölçüt olarak kullanılabilir.

Bireysel vergi yükünün bileşenlerine baktığımızda doğrudan-dolaylı vergilerin dağılımı sırasıyla düşük gelir seviyesinde %21-23, orta gelir seviyesinde %33-21, yüksek gelir seviyesinde ise %39-23’tür. Gelir arttıkça doğrudan vergilerin payı artmaktadır. Ödenen doğrudan vergiler net gelirin %21’inden %39’una kadar dayanmaktadır. Bu artan oranlı vergilendirme nedeniyledir. Ödenen dolaylı vergiler ise net gelirin %21-23’ü civarındadır. Bunun sebebi dolaylı vergilerin genelde düz oranlı olması ancak bazı harcama vergilerinin lüks tüketimde artmasıdır.

İlerde yapılacak çalışmalarda bu çalışmada kapsam dışı bırakılan vergi ve diğer mali yükümlülüklerinde dahil edilerek yeni hesaplamalar yapılması, aynı çalışmanın gider gelir unsurlarında gelir elde edenler için genişletilmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

- Bağdınlı, I. H. (2016). Vergi Yüğü ve Vergi Rekabeti, *KPMG Sorumlu Vergicilik*, 119-128.
- Bingöl, O (2019). *Vergi Sistemini Anlama Kılavuzu*. İstanbul : Tekin Yayınevi
- Bishop, G. A. (1961). The tax burden by income class, 1958. *National Tax Journal*, 14(1), 41-58.
- Demir, İ. C. (2013). Türkiye’de Vergi Yüğü. Bursa : Dora Yayıncılık
- Fullerton, D., and Rogers, D. L. (1993). Who bears the lifetime tax burden? (p. 23). Washington, DC: Brookings Institution.
- Işık, N., ve Kılınç, E. C. (2009). OECD ülkelerinde vergi yüğü ve vergi türleri: Karşılaştırmalı bir analiz. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2009(2), 147-173.
- İnaltonç, C. (2012). Vergi yüğü: Türkiye ve OECD ülkeleri karşılaştırması. *Vergi Dünyası Dergisi*, 31(369), 16-30.
- Karageorgas, D. (1973). The distribution of tax burden by income groups in Greece. *The Economic Journal*, 83(330), 436-448.
- Kılıçaslan, H., ve Yavan, S. (2017). Türkiye’de vergi yükünün değerlendirilmesi: OECD ülkeleri ile karşılaştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(2), 33-51.
- Korkmaz, E. (1998). İktisadi Gelişme ve Mali Sistem, İstanbul : Filiz Kitabevi
- Nar, M. (2015). Tax burden on wage revenues: the tax wedge = Ücret gelirleri üzerindeki vergi yüğü: vergi takozu uygulaması. *Journal of Human Sciences*, 12(1), 685-705.
- OECD *Revenue Statistics 2019*. Erişim Adresi: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0bbc27da-en/1/2/1/index.html?itemId=/content/publication/0bbc27da-en&mimeType=text/html&_